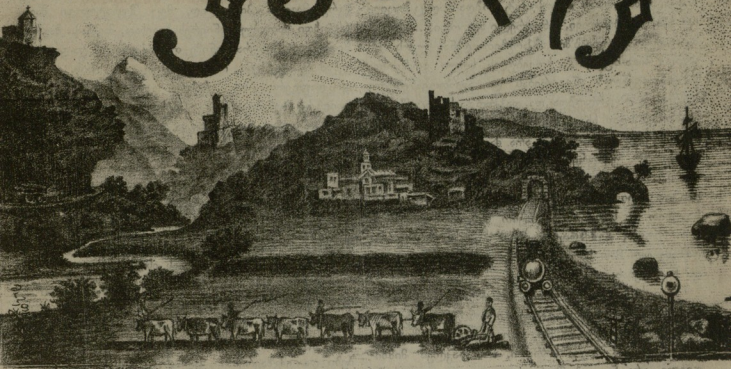

საქართველო

ლით. გ. ი. დემურაძის თბილისი.

სამეცნიერო და სალიბრატურო ნახაზებიანი გაზეთი. გაომდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 23.

ივნისი 6, 1893 წ.

№ 23.

შინაზის:— ფიჭვი კახეთზე ახალგაზდა ქართველისა.— გლეხის ჩივილი, ლექსი კორტოხასი— მატიაზე XX ს.— კალამს, (ლექსი) დუტუ მუგრელისა.— გუბე, ლექსი ხ— შვილისა.— მარიამ დედოფალი და შვილი მისი თტია. გ. წერეთლისა.— წერილი ამბები.— ერეკლე მეფის სიკვდილი ხალხური ლექსი.— კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია ხ— ისა.— ბატონებმა არ დაიწუნეს ან. ე— ენისა.

სამეცნიერო და საპოლიტიკო გაზეთი

„კვალნი“

სელის მიწურა „კვალნი“ ამ 1893 წელს განიკრძობა წლიურად და ღირს 8 მანეთი. ვისაც მეორე ნახევარი წლის ფული არ შეძოტუნია, ვთხოვთ დახელონ ფულის შემოტანა. სოლო ვისაც ქსურს გაზეთის ახლად დაბარებას ნახევარი წლით დამდეგის ივლისის თვიდან, უმორჩილესად სთხოვს მათ რედაქცია, დროით იხებონ გაზეთის „კვალის“ დაბარებას.

გაზეთი ნახევარი წლით ღირს კვალნივით— 4 მანეთი, სხვი თვით— 2 მანეთი, ორი თვით— 1 მანეთი და 50 კ., ერთი თვით— 1 მან. ადრესის გამოცემა ღირს 60 კ.

ფიქარი კახეთზე

(მგზავის წერილებიდან)

სეც კახეთი!... გადავდექით ცივ-გომორის ქედის მეორე მხრით და ჩვენ წინ დაგვესახა დიდებული სურათი.

„სეც კახეთი!...“ ამ ორმა სიტყვამ სიამით დამიარა მთელს ჩემს არსებაში და ტკბილად ატოკა ჩემი გული. თვალები უნებლიედ გაიტაცა ჩრდილო-აღმოსავლეთმა, საიდანაც მოსჩანდა ბუმბერაზი მთის კედელი, რომლის თავებს ამკობდა თოვლის თეთრი გვირგვინი.

მზე დაწურულიყო და ეს დიდებული მნათობი, ეთარკა შეყვარებული, მოხევეოდა თავის სატრფოს, კაცისიონის ქედს, ესალმებოდა და, თითქოს, ანუე-შებდა, კონიდა, ისე უხვად ჰუნდა და ახევედა მის გულზედ თავის მოწითაო სხივებს...

და ეს მისი საყვარელი, ეს კახეთის შეგნება მორცხვი და უმარკო ქალწულივით წითლდებოდა და ნახად იცელიდა. ფერს ყოველს წუთს ამ საუსტოვო

ფერადებდა, რომლის წარმოდგენა და დახატვა არ შეუძლია თვით დიდებულის რებრანტს. მართლაც სარკარი იყო ამ ორთა ბუნების შეგნების ერთად ტრეობა და ვამოსაღმებია... თვალბეცქერად გადა-
მეტქვა: ჩემს სენას თითქო ბატკობდა რალც ზეციური ხმა, მოშობილავი, სანატრელი მფლოდა... სისხლი და იწყო ქარღებში აჩქარებით დნა; გულს გაპქონდა ბაგაბუღვი; გაცხოველებული სული გრძობდა წარმოუდგენელს ნეტარებას და აფრთოვანებული ოცნება დანაფარდობდა და დაპქროდა სიერცეში. მას ესახედა სულ სხვა ცხოვრება, სულ სხვა ხალხი, სულ სხვა ქვეყანა, სადაც არა ძალადობა, ტყვილი, სიძულილი, უფრურება; სიღარბი, სიკვილი, ცრემლი... სადაც თანასწორად ყოველი ადამიანი, ქალი და კაცი გამსჭეალებულია წმინდა სიყვარულით და სიყვითი და სადაც მცხოვრებთ ასულდგმულებთ ეს სამი სიტყვა; **ჴეშმარატება, სიამარღე და ჴეგაერება** და აძღვეთ მათ საუკუნო სიხარულს, ბედნიერებას და ნეტარებას...

დიღანს ვიყავი ვერე უძრავად ამ ოცნებით გატაცებული. ბოლოს გადავდგი წინ ინსტიტუტრად რაოდენიმე ნაბიჯი და ოპ, საოცრებავი! ჩემს თვალმებს დაეხატა ახალი სურათი, არა ნაკლებ მიმზიდველი, არა ნაკლებ შეგნიერი.

წინ გადავხალა გვერდითელა ვაც შემოსილი ბაღებისა და ვაზების მიწვანე ხავერდით. წყნარ სიოზღდ ბიბინებდა ბალახი. შუაში კი მიმშუოდა ამაყად და ბზინავდა ვერცხლივით მდინარე ალაზანი.

მოსჩანდა სოფლები, მოსჩანდნ მცხოვრებნი, და მათი სიხარული და სიმღერა გუგუნებდა არემარეზედ ისინი მოსდებოდნ ჴერვოს და ენახებს, კრფდნ ურძენს, აყენებდნ ღვინოს, რომლითაც მუშაბალი იღზნდა და იხალისებდა გულს. ჴევით მივებში ცხოვრებს თუშ-შეშავ-ნეესური, ქისტრი და ლეკი და ქვეშ ბარში კი კახელი. ჴევით მივებში შევლივით აქტივი და ცისფერთვალება ქისტის ქალწული ოძოვებს ცხერის ფარას და ქორფე ტანის ნახი რხევით მიისწრაფის ახალგაზღდა წყვესთან, რომელიც იზიდავს მას სალაშურის შეგნიერი ხმით და ქვეშ კი ჴერაში ჴვითვალა კახელი ტურფა მწვავე ისარივით გმირავს შეაწვერა მოხდენილს ვას და ჩუმაღ და ცელოქობით ესერას მას საფერის და მწეანის მარკელებს. იქაც და აქაც არსებობს მომზობილავი იდილოდა...

კიდევ ერთი საათი და კახეთმა გაშალა თავის უბვი გული და ტკბილად შემითვისა და მიმასპინძლა მისი მოძმე კოლხიდელი.

„ნეტარება იმ ხალხს, რომელიც ჴელობს და სტკება ამისთანა უბვი და ლამაზი ბუნებით,“ იტ-

ყვის უსათუოდ ჩემი მკითხველი; უსათუოდ ეს ხალხი უნდა იყვეს ნიეთიერად შეძლებული და ბედნიერი.“
მაგრამ არა, სამწუხაროდ ეს ვერე არ არის. თქვენც მოტყუვდით ჩემსავით, ძვირფასო მკითხველო. მეც ვერე მფონა პირველად, მეც შევენატრალი მათ, ვრაცხლი მათ უუბედნიერეს ხალხად, მაგრამ... მაგრამ წელიწადმა და რამდენიმე თვი იქ ყოფნამ და დავკვირვებამ დამარწმუნა, რომ ეს ვერე არ არის. არ უნდა დაუჯერო მას, რასაც ვარგვნობით ხედავ... მღიდარი ბუნების მქონე კახელი ღარიბია, მწვეელი ძროხაა ყველა მოძალადე და მატყუარა კაცისა.

არ გაივლის დიდი ხანი და იმ გლეხის ოჯახს, რომელსაც ვერე მზიარულად ხედავდით წლან ვენაში, მწვევა დაუპმატიყვებელი სასტიკი სტუმარი, იგია სოფლის რისხვა, მუღვორალბებელი ჩარჩი, რომელიც მოზიდა თან ურმებით რუმებში და უცებ დაიკალა ის ქვევრები, რომლითაც აპირებდა ქორწილს, ნათელას და ხატობაზედ წახელას ეს გლეხის ოჯახი.

მოტყუვების მსხვერპლი გულ-ხელ დაკრეფით საცოდავად შეპყირებს, თუ როგორ მიაქეთ თავის ოფლის და შრომის ნაყოფი, თავის „მაცოტლებენ“ ჴედაში, “ თუ როგორ იყვება მით ჩარჩის რუმებში და ემზავრება „ქალაქს.“ შეპყირებს ჩუმაღ და მორჩილად ამ უსამართლობას, მოსდის ცრემლვები დაბალუპით და ამ ქეთის ბანს აძლევს მისი ცოლ-შვილის უფრო ხმა მაღალი ტირილი და ვეება. მაგრამ ვის ვსმის ეს გოდება? ვის გულს დალობს ეს ცრემლები? ჩარჩს? რომელიც კიდევ ხარობს ამ ოჯახის უბედურებით, რომელიც ხარბად უყურებს, თუ როგორ იყვება მისი რუმებში და იცლებდა გლეხის ქვევრები, რომელი ცდილობს, რომ ყოველ საბალნეზედ მოიპაროს ორი და სამი ჩავი და წაიღოს მერი, რომელიც კითხი შინჯავს მაგარ ღვინოს, უხარის გული, მაგრამ წარბ-შეშეზენილი უყურება გლეხს, ვერე დაბალი ღვინო საღ დავდგომია წელიწადი, თითქოს მართლა მისი ბრალი იყვეს. და ეს საბრალი მსხვერპლი შეპყირებს ბრიყულად და შენენებით, თითქოს სოსეოდეს პატიყვებასა და არას დროს კი არ კითხავს: რას მერჩი, რას მართმეე ჩემს სიმდიდრეს, ჩემს ნუტეშს, რომლითაც უნდა გავეცე პასუხი მტერს და რომლითაც უნდა ვესასხურო ხელმწიფეს და მღვდელს; რას მტერებ ცოლ-შვილს; დამიტოვე მაინც ნახევარი, მესამედი, მეოთხედი... არა, არა... რამდენსამე საბას შემდეგ გაუშვებს წინ საეესე ურმებს და უკან გაუდგება სიმღერით შეზარბოშებული ჩარჩი...

რისთვის ჩაიდინა კაცმა კაცზე ეს უსამართლობა? რისთვის წავღ იჯა კაცმა კაცს მისი სარჩო, მისცა რაიმე ფული საპაყვიროდ? არა. მაშ ემართა რამე?

დიად, ემართა. რამდენი? ოთხი თუმანი. რად სჭირდებოდა ეს ფული გლეხს? მას მოუყვდა ღვინო და დამარხება და ქელეხი უნდოდა, შემდეგ აეად გაუხდა შვილი, მკითხვემა უხრა ამა-და-ამ ხატთან წადი მთელი ოჯახით სალოცავად, ეს საწირავი მიუტანე და უსათუოდ შორიხება. ამასაც ფული უნდოდა. ამას მოყვა სახელმწიფო გადასახადი და თუ ფული არ ეშოვა საქმეწიფი და ოჯახის ავეჯს გაუყიდნენ, საღ უნდა შეეკრიბა ამდენი ფული? საღ უნდა წასულიყო? პური და ქერი იმდენი არა აქვს, რომ გაყიდოს, თითქმის საყოფიც არ მოსვლია: ღვინო არა აქვს, რომ გაყიდოს, ცუდი რთიელი ჰქონდა, სიტყვებმა დაზიანა მთლად. მას მუ ჰქვას სალოცავი? საღ წადილეს? თავის მუზობელითან, რომელიც იმსახურე დატაკია? თავის ნაბატონევეთან, რომელიც კისრამდის ჩაფულვია ვალეზში? არც პირველთან და არც მეორესთან. მას რაქვას: საღ ვადიკარგოს? ქირაზედ წავა, მაგრამ საღ? აქეთ ყანები თხოვლობენ პატრონობას, ვენახები თოხს... ძნელი წარმოსადგენია ამ გლეხის მდგომარეობა. ვინ ხელეს თუ რა ცეცხლი ტრიალებს მის გულში! ის სასოწარკვეთილებიანაა, ამ დროს ვაურბინა მას თავში რაღაც აზრმა, გაუნათლა გონება, გაუბრწყინდა თვალები; ვადიწერა პირჯვარი და ვასწავა თელავში. იქ მას ჰყავს ერთი ნაცნობი ეპური (ჩარჩი), „პატიოსანი კაცია,“ ნათლიაც არის, თავის უნცროსა ძმა მისი მონათლულია. ერთი სიტყვით ესაა მისი მხსნელი, თუ უშველის ვაქირებაში ეს უშველის, თორემ სხვა არავინ.

აი, მივიდა მის სახლთან; აი, მოვიდა გაუბედვად კარს ხელი; აი, ვალო და შევიდა შიგ კრძალვით. დახე მის ბედს, „ნათლია“ იქ ბრძანდება! იმან დაუტრა მძიმედ თავი, „ნათლია“ ოღნათ შეხედა და მელურად ჩაიკინა უღვაშებში.

„რა ვინდა?“ — ნათლია, „შენი ქირიმე,“ შენ ხარ ჩემი მშველელი, მისხენ, და... ამას მოყვება გაუთავებელი წილადობილა. ბოლოს „ნათლია“ სცნობს, რომ გლეხს უნდა ფული, უჯრეთ ორი თუმანი საპარხად. „ნათლია“ მიხედა, ყველაფერს, მიხედა, თუ რა გაქირებენაშია იგი.

„ეა, ვინ მომკა ემოტელა ფული? ორი თუმანი! — მთელი თანხა! მერე რა ქესატობაა! არა, შვილო, არა მაქვს, ვერ მოგცემ.“

თავზარი დავა საკოდავ გლეხს, მან დაუწოქა მუხლივებედ, დაუწყო ხელზედ კონა, ევედრება თვალკრემლიანი: „მიშველე ნათლია, მიშველე, თუ ქრისტეანი ხარ, დედა მკედარი მყავს სახლში...“ „ნათლიასაც“ შეგერალა, — ენეც კაცია, მოუღბა გული: კარგი, შვილო, აღმე, ეიფქრებ, მე არა მაქვს, იქ.

ნება ეიშოვო სადმე და მოგცე, მაგრამ უნდა იცოდე დიდ სარგებელს გამოგართმევენ, თუმანში ერთი საპალნე (32 ჩაფი) ჰა, თანახმა ხარ? თორემ შენც მშვიდობით და მეც. იფიქრე კიდევ, ხვალ მოიღ.“

გლეხის სიხარულს არა აქვს საზღვარი. როგორ? მის მისცემენ ფულს? ის ხვალ მიღებს ორს წითელ ბადესო! ოჰ, რა ბედნიერება! ამერთმა აკუჩიხოს ჩემი ნათლის ოჯახი, სწორედ ღმერთისნერი კაცია, რომ ამ გაქირებაში მომიმართა ხელი, თორემ ხომ ვერ დაეაღობდი სახლში მკედარს. სარგებელი, ეჰ, რა გეწყობა, ორი საპალნე, აბრლოში ფული ვი სესხე, ღვინოების თევში უნდა მივეცე. ვინ იცის, მანამდის რა მოხდება. ეჰ, მანამ ბერი მექნება ყველაფერი. წაიღოს ორი საპალნე! — მთარე დღეს ვახარებული გლეხი მიიჩქარება სოფლისკენ.

გავიდა ერთი თვე. ახლა სალოცავად უნდა წაიყვანოს შვილი. ერთი თუმანი უნდა. ვინ უშველოს, თუ არ ნათლია. „ცოტა ხანს შემდეგ მოსთხოვე ვადასახადი, მაგრამ რა უტკობს.“ „ნათლია“ ავერ არა ჰყავს, თუ დღერთმა უტოცხლა. „ის უშოვის კიდევ ერთს თუმანს. დადა რთიელიც; ვაათავეს კიდევ. გლეხს და მის ოჯახობას უხარია, კარგი მოსავალი ჰქონდათ წელს. ქვეყრები საესე აქეთ, მაგრამ საუბედურად ცოტა ხნით.

აი, ვამოხნდა, როგორც ზვეით ვეჭკით, მისი „ნათლია ურმებით და რამდენსამე საათს შემდეგ გლეხის ქვეყრებში მხოლოდ თხელ დარჩა.

ამით კი ვადარჩა ეს საბარლო? ეს სარგებელი იყო. თავის ისე დარჩა უზღებლად. თავნს სხვა ახალი სარგებელი უნდა, ვაისის მოსავალი ახლა იმაში წავა. მერმის კიდევ მერმისში და... გლეხი რჩება მუღამ თავის „ნათლის“ მონაობაში, ვფლობა თანდათან ვალეზში და დატაკდება.

და ეს ერთი კი არა, სხვა ასი და ათასი უფრო საზარელი მავალითები ჰხდება ალაზნის ხეობაში.

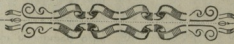
— არ იფიქრო, გულ-კეთილა მკითხველო, ეს ყველა მხოლოდ გლეხი ოცნების ნაყოფი იყვის. საუბედურად ეს მარტობა და ამ ვეჯარ ფაქტებს ხშირად ეხადედი ამ ტურფა ქვეყანაში. ვაგრძელდება ლაპარაკი, თორემ მოგიყვებოდი რაოდენსამე მათვანს. ყოფილა მავალითებიც, რომ გლეხს ორჯელ ვადეხადოს ვალი, ძლიერ-ძლიერობით ვადიცილებს ზოგი თავიდა უღელს, ვადიხდის ვალს, მაგრამ სეინდის-დაკარგული ჩარჩი ოსტატობით შეიარჩენს ვეჭკოს, ვითომ დაეკარგა, ან სახლში დარჩა, და „მერე მოგცემა“ და რამდენსამე წელს შემდეგ ან თითონ, ან ვადასცემს სხვას და ხელმეორედ ვადახადევენებს. ძნელი წარმოსადგენია თავის ხვედრის მორჩილი გლეხისა

და მისი ცოლშვილის მდგომარეობა... ზემოხსენებული წურბელა-ვაჭრების და ჩარჩების ქსელი ვახლართულია და გაბმული მითეს კახეთის ნიადაგზე. და, ვაი, მისი ბრალო, ვინც ვაგებმის; თაყვანი, აზნაური, ქვრავი, თუ ობოლი. მტარავალი და შეუბრალებელი

ობომა ყველას ერთნაირად სწუწნის სისხლს, აწელებს, ასუსტებს და ღუპავს.

მაგრამ ამას გარდა არის ხალხის სიღარიბის და დაღუპვის სხვა მიზეზებიცა, რომლებზედაც შემდეგ მოვახსენებთ.

(შემდეგი იქნება)

კლესიის ჩივილი

მ ბ ტ ი ა ნ ე

მაზრის და სოფლის ცხოვრება.

ალღი მყავს მოსანათლაეი, ნათლიას ვეძებ, ბეჩაეი. ვაიმე! რა დროს შევესწარ, რალასა ეხედვე ბედ-შაეი.

ამზობენ: არის ახალი წეს-წყობა მოგონებულო, რომლითა მარტო უფროსებს ნება აქეთ მინიჭებული:

გახდენ ყველასი ნათლია, განურჩეველად წოდების. და ვინცა ამ წეს დაარღვევს, დღე დაადება გოდების,

მისთვის რომ თურმე იმ წესში ასეა დადგენილიო: უფროსსა მოანათელიოს, ეისაც ყყოლოს შეილიო,

აჩუქოს ცხენი და ჯორი, ეისაცა ჰქონდეს, ფულიო. „ეისაც, აქეს, მიემატოსო“, ძველთაგან არის თქმულიო.

წინედ სხვა იყო ნათლია — მისკან ეელოდით წყალობას, ახლა ხომ ჩემებრ ბეჩაეი ეელარ გაბედავს ნათლობას?

რადგან ეარ ღარიბ-საწყალი, არა მაქვს ერთი აბაზი; არა მყავს ჯორი და ცხენი, არც ნათლი-დედა ღამაზი.

ბაღლი მყავს მოსანათლაეი, ნათლიას ვეძებ ბეჩაეი. ვაიმე! რა დროს შევესწარ, რალასა ეხედვე ბედ-შაეი!

კორტობა

თელი ეროვნება, გეარტომობით დაბინადრებული უხსოვრის დროიდან ერთს რომელსამე ქვეყნის კუთხეზე, რომ მივამგზავსოღ უზარმაზარს ხეს, რომელსაც შორს გაღუშულია მძლავრი ტოტები, სტებება და ხარობს ცხოვრებითა, მაშინ ყოველი მაზრა და სოფელი ამ ერისა შეადგენს მის ღონიერს ძირსა და ფესვს, რომელზედაც მტკიცედ დამყარებულია კეთილ-დღეობა უზარმაზარის ხისა. როგორც ღონიერი ძირი და მისი წერილმანი ფესვები ასაზრდოებენ ამ შეენიერს ხეს, მაზრა და სოფელიც იმ გეარსავე სამსახურს უწევს მითეს ეროვნებას. თუ ფესვი და ძირი ერთხელვე დაავადმყოფდა, აიშალა მისი ცხოვრების მიმდინარეობა, მაშინ ხეც აფულულია და ფოთლები სცივია, ტოტები უხმება და თეითონაც ემზადება გახმობას. აგრეთვე თუ მაზრა და სოფელი აირია, მაშინ თეთ მთელი ერიც, ესე იგი ნაციაც; დაეადმყოფდება და შიშში ეარდება მისი მომავალი ცხოვრება. ეისაც ჰსურს გაიგოს მთელი ერის ეითარება რა მდგომარეობაშია, იმან უსაკილოდ უნდა მაიქციოს დიდი ყურადღება მის მაზრებსა და სოფლებს, შეისწავლოს დაწერილებით მათი მდგომარეობა, განიხილოს მისი წერილმანი ეითარება, დაუკვირდეს ამ ერის ფესვებისა და ძირების ცხოვრების მიმდინარეობას. კიდევ იმის გამო აქვს დიდი მნიშვნელობა ჩვენის საქართველოს მაზრებისა და სოფლების ცხოვრების შესწავლას.

დღე არ გავა, რომ ჩვენმა აღაგობრივმა ყურნალ-გაზეთებმა სულ უარესი და უარესი აზრები არ გეაცნობოს მაზრებიდან და სოფლებიდან. არა-ნაკლებ უნუგეშო მოვლინიებაზედ იწერებთან თეთი ჩენი თანამშრომელნი სხვა-და-სხვა ჩენი ქვეყნის მაზრებიდან და სოფლებიდან. ყოველგან გამწვავებულია ბრძოლა. მეზობელი მეზობელს არ ზოვავს, წრე წრესა, წოდება წოდებასა, გეარტომობა გეარტომობასა. მა-

როლაჲ რომ ჩაუყვირდეთ ამ საოცარსა და მომავლისათვის უნუფგო მახარასაოფლის ცხოვრებას, ყოველ ქვეყნის გულშემატკივარს უნებურად გაუეღებებს თავში სასოწარკვეთილება და ცეცხლ-მოკიდებული წამოიძახებს: „მოაწია უკანასკნელმა ჭამმა ჩვენის ერის ცხოვრებისამაო“. დიდი და პატარა გრძობს მომავლინების სენის მოახლოებას და ბაიბურიც არსათ ისმის ხსნისა.

დაეწიეთ სოფლიდან, რადგან ეს არის ერის ფუძე, მისი ტანის მსახრდობელი ფესვი. სოფელში არის ლეღელი და მრევლი, მწყემსი და სამწყსო. ენახით, რა დამოკიდებულებაა მათ შორის?

ლეღელის რჩენა სოფლად მის მრევლზეა დამოკიდებული ზე, აი, ძირითად მიზეზი დაუნდობლობისა მწყემსსა და სამწყსოს შორის ამ გარემოებაში იმალება. რაც უნდა სინიდისიერად იქცეოდეს მღვდელი, რაც უნდა ცოტას სჯერდებოდეს თავის სამრევლოს, ამას მაინც თვალები მღვდლისაკენ რჩება, მეტი ხომ არ გამომართაო. მღვდელიც, რასაკვირველია, ცოლ-შვილით დატვირთული, მომეტებული ნაწილი მათგანი მაინც, ხელში შეჭერება თავის სამრევლოს და ყოველ ღონისძიებას ხმარობს ღვეღელ-მოქმედების მოსაწყობისათვის მეტი სასყიდელი აიღოს. ამისგანო სამწყსოს თავის მწყემსზე თან-და-თან გული უგრილდება და ბოლოს სიყვარულის მაგიერად მტრობა, შური იბადება მათ შორის. ამის ერთი მიზეზთაგანი ჩვენი ღვეღების მოუშუადებლობაა. მას საღეთო წერილი ფილოსოფურად არა აქვს თავის ენაზედ შესწავლული; ის კი არა, ახლანდელმა ღვეღებმა ხელსუბის კითხვაც აღარ იციან რიგინად. რა ერთ უნდა მიუღობან მათ თავის მრევლს გული, როცა თავის მრევლის ენა მათ დაეწყებულა აქეთ, ეთქვათ, რომ ღვეღის თავის სამშობლო ენაზედ განვითარებულიც იყოს საღეთო წერილში, განა ეს კი კმარა მისი მრევლისათვის. არა. მან საღეთო წერილს გარდა სხვაც რაიმე უნდა იცოდეს, რომ გაჭირვების დროს თავის სამწყსოს დაეხმაროს. მან უნდა იცოდეს ეტობა, მეურნეობა, აღებ-მიცემობის ანგარიში, რა მოუდება მის სოფელს, მის მრევლს. ერთი სიტყვით ის უნდა ემზადებოდეს თავის მრევლის ეკონომიურს გაუფჯობისათვის. ის უნდა იყოს ქველ-მომქმედი და ყოველი ტვირთშიმე სოფლისა თავის სულიერს მამაში უნდა ჰპოვდეს გამამზნეველებს და ტვირთის შემამსუბუქებელს არსებას. შეუძლია თუ არა ჩვენს სოფლის ღვეღს თავის-იღვას ყველა ეს მოვალეობა? არა, და იმიტომ არა, რომ იგი სრულ-

ლებით არ არის თავის დიდი მოვალეობისათვის მომზადებული, მას არ ეძლევა მისი ღირსების და მოვალეობის შესაფერი სწავლა-მეცნიერება. ამის გამო რაკი თვითონ ვერ აძლევს ნებითის შეწყობას თავის მრევლს და უმისოდაც ხარჯით დატვირთულს კისერზედ ჩამოკიდება თავის ცოლ-შვილიანა სარჩენად, რა ვასაკვირია, რომ მრევლიც მას განზედ უდგეს და არ უყვარდეს იგი.

ახლა განვიხილოთ მრევლი, ესე იგი სოფლის მცხოვრებლები. ვადავთავალიეროდ ყოველ დღიური ჩვენი ვაზეთების ფურცლები. ენახით, რა ამბები მოგვდის ჩვენ თვითონ სოფლისა და მახრის თანამშრომლებისათვის? ამა-და-ამ სოფელში ავახაკები დაეცენ ერთ ოჯახს, სახლის პატრონი დახანჯლეს, ცოლ-შვილს შეურაცხყოფა მიაციენეს, რაც რამ მოქცეოდა მოგვჯახეს ფული, თუ ოჯახის სამკაული, ყოველივე გაიტანესო. ამა-და-ამ რკინის გზის სადგურზედ ერთი ენლაც მთვრალი ავახაკი ხმალ-ამოღებული შუადლისას დაერია ხალხს, ზოგი დაჩხება და ზოგსაც მოკვლას უჭირებდაო. როცა ჩაიკითხავთ ყოველ დღიურის ვაზეთის მატინეს, თქვენ შეგხედებთ მოწერილი ამბები სხვა-და-სხვა სოფლებიდან: „ზოგი ამბობს, ჯერ მოუხდელი ქვეყნი მომიხადეს და ათითუხმეტი ჩავი დღინო მომხარესო, ზოგი ამბობს, სასიმინდე და ბეღელი ვამიტებესო, ზოგი ჩივის, ქათამი, გოჭი, ცხვარი, ძროხა და ცხენი აღარ შემარჩინესო. ამ სახით სოფლად და მახრებში ცხოვრება სა მიმარ მდგომარეობაში ჩაეარდნოლა, მეზობელს მეზობელზედ ნლობა დაკარგვია. ღამით ძილი აღარ ჰქონია არავის და ღღე მოსვენება. ამზედ ნაკლები ბოროტ-მოქმედება აღარც სხვა-და-სხვა ქალაქებიდან მოდის. იქაც ავახაკობა, კაცის-კვლა, ცარცვა გლეჯაა.“

ერთს განათლებულსა და დამახურებულს კაცთან შემეხება ამ ღვეღში ღაპარაკი. ღღეს თუ ხვალ, ის ელის პენსიას, ძალიან ჰსურს სოფლად ცხოვრება, მამულეცა აქვს სოფელში ცოტადღინი, მაგრამ წარმოადგინეთ ჩემი განცვიფრება, როცა მან გამომიტყდა:—მეზინია შინ დაბრუნებისაო! ვინ იცის, იქნება მეზობელს მდიდარი ეგგონოვო და გამცარეცოსო. ვაცარცვას ვინ დავებებს, ნეტა არ მომკლავდეს იმ ერს, საცა განათლებული მისი შეიღებინა სამშობლო აღგილ-მამულში ცხოვრებას ერადებიან თავისიანებს, ნათელ-მირანებს. მაშ ვინ-ღა უნდა

შეიტანოს სოფლად განათლების შუქი, თუ საუკეთესოა გონება-განვითარებული მისი შვილები თავის კარმიდამოს ფეხს ევლარ მოადგმენ. რა არის ამის მიზეზი? რად აირია ასე სოფლის ცხოვრება, რად მიეცა ბოროტ-გამზარხველს და ბოროტ-მომკმედს ამდენი უტიფრობა, რომ თავს აღარ იმაღლეს და შუადღის გულს ემუქრება ყოველ კეთილ-სინიდიისანის მშრომელის ნაწარმოებს და მის კეთილ-მდგომარეობას?

ვინ არიანო — კითხულობს ჩვენი თანამშრომელი ბანი ი. კორტელი — ეს თავზედ ხელ-აღებულგები, რომ ასე უწყალოდ ანადგურებენ ჩვენს სარჩო-საბადებელს და სიცოცხლის დღეს გვიმწარებენ და თან პასუხსაც იძლევა. ისინი არიანო ნეტარ-ხსენებულის ლურასაბ თათქარიძეების შთამოებანი, შრომას შეუჩვეულნი, რომელნიც თავის ადგილ-მამულს ევლარ პატრონობენ და ირჩევენ ისეთს ხელობას, რომელიც ჩირქსა სცებს მის მაღალ წოდებას. მაგრამ დიდი უსამართლობა იქნება, რომ მარტო თავდა-აზნაურობის შვილებს მოვახებოთ კისერზედ ასეთი ბოროტება. ხალხი მიმხედარია, რომ დღეს ასეთი სამარცხვინო საქმეებს ბევრი არ-მუშა გლეხთაგანიც ჩადის. მისი ღვინის ამომღები, მისი ბეღლის გამტები და ცხენის ქურდი ისევე მისი თვალხარბი და შურიანი მებობელია: გლეხი იყოს იგი, გინდა აზნაური. უფრო სამწუხარო ის არის, რომ შიშით ხმა ევლარ ამოგილია, პასუხი ვერ მოგითხოვია შენი შურიან მეზობლისათვის სამართლის წინაშე. მოსთხოვე და ინა-

ნებ. დღეს თუ ხელა, ის გასამართლებული ქურდები და ავაზაკები ისევე გვერდით ამოგიდგებიან და უწინდელზედ უარესს დღეს დაეცვენებენ. რა მიზეზია, ან საიდან წარმოსდგა ასეთი ამბავი?...
 წყნე

ეს სულ ერის შეუფერებელ წეს-წყობილებიდან გან არის წარმომდგარი. იგი არ არის ერის ისტორიულ კალაპოტზედ მოწყობილი და ამის გამო ერის ზნეობის წერტილის მაგიერად ამ წეს-წყობილებას შემოაქვს ცხოვრებაში ავი ზნე-ჩვეულება. ვერ ვიტყვით, რომ ახლანდელი სამართალი რიგიანი არ იყოს, ვერ ვიტყვით, რომ ახლანდელი კანონ-მდებლობა განათლებულის ერის შესაფერი არ იყოს, მაგრამ სამწუხაროდ არც ერთი, არც მეორე თვით ჩვენი ცხოვრების ვითარებაზედ კი არ არის მომართული, არამედ უფრო განათლებულ ქვეყნიდან არის გადმოღებული და მის შედგენის და შემოღების დროს არც ჩვენი ხალხის ბუნება, არც მისი სისხლ-ხორცი, არც მისი ძველი წეს-წყობილება და ჩვეულება, არც მისი ენა და მოსაზრება არ ყოფილა მიღებული. ამისგანა მო ყოველი ჩვენი მემამულეთაგანი ამისთანა კანონ-აგებულებას და სამართალს გვერდს უქცევს, განზედ უხვევს და ირჩევს უზნეო-უხასიათო და ბოროტებით სასენ ცხოვრების გზას, რომელზედაც იგი უფრო წუითიერს სიამოვნებას მისდევს და არ ხედავს განზედ იმ საშინელს წველების ჯურღმულს, საცა აღრე თუ გვიან უნდა ჩაეარდეს იგი და დაიღუპოს.

xx.

კ ა ლ ა მ ს

გ უ ბ ე

სევე შენ უნდა მოგმართო,
 ჩემო ძვირფასო კალამო,
 რომ გულს აღტყუებს ნადელოთ,
 მტირედიც არის ეაამო!

სხვამ ყველამ, ვისაც მიემართე,
 მასეა შხამი და სამხალა;
 არეინ დამინდო... სატრფომაძ
 მიმტყუნა, სხვაში გამკეალა.

მხოლოდ შენ დამჩიი, კალამო,
 მეც სულს შენით-და ვიბრუნებ
 და გვედრი სანამ ცოცხალ ვარ,
 შენ მაინც წულარ მიმტყუნებ!...

დსუთ მეგრელი

აივსო გუბე, ევლარ ტულო
 აშხორებული მასშვიან წყალიც;
 მაგრამ თანდი-თან კელავ ემატება,
 ქაუს ივდებს ზევით, გააქვს ტრიალი.

ტრიალებს იგი და აირია
 წუმავე, ტალახი, ლექი და მწიკელი,
 ვერ დაიჭირა სასენ გუბემა,
 უტეც გადასქდა, გაირღვა თხრილი

გადასქდა, მაგრამ, ვაი, მიდამოს!
 კარგი მან იმას არ დააყრა
 და რაც მიგელო გუბეს მისგანა,
 ახლა პირშივე მას მიაყრა.

ი. ნ — შვილი

მარიამ დედოფალი და შვილი მისი ოცლია

მეტიდმეტე საუკუნე საქართველოს ერისათვის გოჯოხეთის ხანად შეიქმნა. ქრისტეს სარწმუნოებისათვის ბრძოლამ მეტად დაღალა ქვეყანა, დაცა ზნობა. საერთო სამშობლოს სიყვარული შეიცალა ანგარების მოყვარებად. მთავრები, მეფეები და ერისთავები ერთმანეთს გაეჯობებენ ქვეყნის აკლებად. აი, რასა სწერს მატიანე: „არამედ ჭამთა ამით შინა, ვითარცა ეხილიათ, იქნა განტყვევა კოლთა, კლვა კაცთა და იღუპალ ტყვის ყიდა და უჯგერონი სჯულსა ზედა მრავალი იმერეთსა შინა.“

ამ დროსვე მეფობდა ქართლში როსტომ მეფე, სჯულით მახშიდანი. მან შემოიღო სპარსული ზნეჩვეულება და ქრისტეს სარწმუნოების წინააღმდეგი ყოფა-ქცევა.

„ამა როსტომ მოიყვანა ყოველნი ტყვენი საქართველოსანი სპარსეთიდან გამაჰმადიანებულნი და ამითთ შეერიათ ქართველთა განცხრობა, სმაჰამა ყიზილბაშური, სიძეა, მრუშება, ტყუილი, ხორცთ-განსენება, აბანო, კვლუცობა უგვანი და მიღრქენ, ვიდრე დედელეთ-მთავარნი ჰყოფდენ უჯგერონა.“

მძლავრი ლეენ დადიანი იმ დროს უხტებოდა იმერეთს, გამოჰყვდა იქიდან მრავალი ქალი და კაცი და ჰყიდდა ოსმალეთში ტყვედ, იკლვდა ქემო და ზემო-იმერეთს, სწევდა სოფლებს და აქცევდა კოშკებს, ციხეებს. ქართლ-კახეთში თეიმურაზ და როსტომ მეფენი ნიადაგ ერთმანეთს ებრძოდნენ. როსტომ მძლავრობდა შაჰაბაზის შემწეობით, და ჰგზავნიდა ურჩსა და ქვეყნის გულ-შემმატიკვარს ერისთავებს შაჰის კარზედ, სადაც მათ ამაჰმადიანებდნენ. ერთ მიეტა სასო-წარკვეთილებას და ნელ-ნელა იღებდა ხელს ქრისტეს სარწმუნოებაზე; ქართველს ქართველობა აღარ სწამდა. ამ უბედურებას კიდევ ზედ დაერთო ორი საშინელი და ძლიერი კაცის ერთმანეთთან ქიშობა: ხონთქრის მურადისა და შაჰ-აბაზისა, რომელნიც ეომებოდნენ ერთმანეთს საქართველოს განაწილების გულისთვის. ბოლოს ეს მტარეალებიც მორიგდნენ ერთმანეთს შორის და ვაინაწილეს საქართველო: იმერეთი ჰხვდა ხონთქრის მურადს და ქართლ-კახეთი — შაჰაბაზს. ყველას ეგონა, რომ მოიწია ქარი საქართველოს მოსაპოვოს. ხალხი უნდა გამაჰმადიანებულიყო.

აი, ამ დროს წყვილი ბენლითა და სასო-წარკვეთილებით მოკლულ საქართველოს არეს ამოუბრწყინდა ნუეჰემინის მცემელი ვარსკვლავი. ეს იყო მარიამ დედოფალი, მუფლვე როსტომ მეფისა.

ამ სახელოვანისა და საქართველოს დედა ბუჩაგის მოვლენა სწორედ ბუნების საკვირველებად უნდა ჩაითვალოს იმ ყოველ მხრით გარყვნილსა და წყალ-წილებულს საუკუნეში. სად უნდა მიველო ამ დედოფალს ის უმაღლესი ზნობა და სათნოება, ის დაუტყრომელი მზნობა ქრისტეს სარწმუნოების შესამაგრებლად, რომელიც მას ბუნების ხასიათებად შეჰქმნოდა: თავის ტყვის გამყიდველისა და მრუმის ძმის ოჯახში, თუ მამის ვაჭრელის პირველის ქმრის ხელში, თუ სპარსულს ზნეჩვეულებაზე აღზდილის მაჰმადიანის ქმრების ხელში, რომელნიც შემდეგ თვით განგებამ წილად ახედრდა ამ წმინდა ქალსა.

1621 წელს ლეენ დადიანმა მიათხოვა მამია გურიელის შვილს, სვიმონს გურიელს, თავისი თექვსმეტის წლის ნახი ვარდის კოკორი და, მარიამ, და გადიხა და დიდებული ქორწილი. სვიმონ გურიელი მომეტებული ბოროტი და უფლების მოყვარე კაცი იყო. ამ მტარელის ხელში მარიამს მალე ყალბა შვილი ოტია, რომლის სიყვარულმა და აღზრდამ, ცოტაც არის, დაევიწყა აუტანელი და მისი ზნის შეუფერებელი ცხოვრება.

1625 წელს სვიმონმა მოჰკლა მამა თვისი. ასეთმა აუტანელმა ბოროტებამ გამოიყვანა ბოლოს მოთმინებიდან ლეთის-ნიერი მარიამ, დააგლო ქარი და წავიდა თავის ძმასთან ლეენ დადიანთან, რომელმაც ბოროტებისათვის თვით სვიმონს ჩხუბი აუტება, შეიპყრა და დასთხარა თვალტები.

1634 წელს როსტომ მეფემ ქართლისამ სთხოვა ლეენ დადიანს ცოლად მარიამი, რომელსაც იმ დროს დიდი სახელი ჰქონდა სილაბაშითა და სათნოებით დაეარდნილი. ამას გარდა როსტომს სხვა განზრახვაც ჰქონდა დადიანის დამოყვრებით. იმას ჰსურდა დაესუსტებინა ძალი თემურაზ მეფისა, რომელსაც მაშინ ეწეოდა იმერეთის მეფე გიორგი. მარიამს თან მოჰყვა თავის ცამეტის წლის შვილი ოტია. ეს სასუსტოვო ყმარვილი მისი დედის სიყვარულის გამო იშვილა როსტომ მეფემ და უზადებდა საქართველოს ტახტს.

აი, ამ დროიდან იწყება დაუეწიარო ლეწლი მარიამ დედოფლისა საქართველოსადმი. მისმა სიყვარულმა და სათნოებამ თვით მაჰმადიანს როსტომს გაუღვიძა გულში ქრისტეს სარწმუნოების სურვილი და შაჰაბაზის ყურ-მოპირილი ყმა მაჰმადიანი მეფე გადაქნა ქრისტეს სარწმუნოების მცველად და სასულიერო წოდების მფარველად. მარიამ დედოფლის სასიამოვნოდ მან განაახლა მცხეთის მკვლესია, სიონი ტფილისისა და ალავერდის ტაძარი კახეთში.

მარიამ დედოფალი ჰხედავდა, რომ მამამდიანი სარწმუნოება დღით-დღე ძლიერდებოდა ქართველებს შორის, ვადიდებულყო ხორცის პატეი. ერისკაცი კი არა საღვდლოებაკ მიდრეკილი იყო არაწმინდაზად. საღვთო სჯულს მაგდენად აღარავინ ასრულებდა. მან განიზრახა ამოფხვრა იმისთანა ზნეჩვეულებისა, რომელიც ავიწყებდა ერს ქრისტიანულს მოაყოლობას და სათნოებას. აი, ამის გულისთვის მისივე გავლენით მოხდა ქუთაის მღვდელ-მთავართა კრება ქართული ერის სჯულისა და ზნის განსაწმენდათ, რომ აეგრძალათ ტყეის ყიფა, ცოლის მიტაცება, მრუშება, ერთმანეთის აკლება, აგრეთვე შეელავათ თავ-გასული მალალი სამღვდლოება და დაეყენებინათ ისინი მტკიცედ ქრისტეს სარწმუნოებაზედ. კრებაში მიიღეს მონაწილეობა ქართლის კათალიკოსმა მალაქიამ, აფხაზეთის კათალიკოსმა ედემონს, ქუთათელმა სვიმონს, გენათელმა ანტონს, ჭკონდიდელმა, ბედელმა, მოქველმა, დრანელმა ფილომემ, საგერელმა კოხმანს, ხონელმა ზაქარია, ნიკორწმინდელმა იოაკიმ და ჩახსელმა კირილე. ამათ განაჩინეს ზემოხსენებულ ბორბლებს მოქმედთა შერისხვა და შეჩვენება, რომელიც დაიწერა და დამტკიცდა კრებაზედ.

თვით მარიამ დედოფალი დღენიადგა შრომობდა, რომ ძვირფასი ფარჩულობით და ოქრომკედის ქსოვილებით შეემკო ვატიცკული ეკლესიები სამღვდლო და სამღვდელ-მთავრო სამოსლებით, გარდამოსნებით და წმინდა ტრაპეზებში სახმარებელ საფენებით. იგი ხმარობდა აუარებელს სიმდიდრეს როსტომ მეფისას ეკლესიების დაქარხნებულ საჭურჭლეების გასამდიდრებლად. თვით როსტომ მეფე შორს გამსჭვრეტი პოლიტიკოსი იყო; იმან შეაყვარა თავი შაჰსეფს, რომელიც მას მამად უწოდებდა დასაურქებდა ურიცხვი სიმდიდრით. ამას გარდა როსტომ მეფეს წილიურ შემოსავლად ჰქონდა სპარსეთის შაჰისაგან დანიშნული რვა-ათასი ოქრო ისპანისა და სხვა სპარსეთის სოფლებიდან. მთელი ეს სიმდიდრე შემოდირდა მარიამ-დედოფლის ხელში და იგი სპარსეთის ქვეყნებიდან მოდენილი ოქროთი და ვერცხლით ამკობდა საქართველოს ტაძრებს, ათონის და იერუსალიმის ქართულ მონასტრებს. მეფის სასახლეში ორნაირი დროს გატარება იყო. მარიამ-დედოფლის მხარეზედ იკრიბებოდნენ მღვდელ-მთავრები და ისმობდნენ საღვთო გალობა, გალობდნენ საღვდესაწაულსო საგლობლებს, ძილის პირებს; ზშირად კარის მღვდელ-მთავრები იყვნენ იმის რჩევაში, თუ როგორ აამაღლონ სარწმუნოება და ზნეობა. როსტომ მეფის

მხარეზედ კი იკრიბებოდნენ სპარსელები, ატარებდნენ მხიარულად დროს, მუეროდნენ შეწინების ჯამისა და ჰფიფის ლექსებს. მდიდარმა სპარსულმა პოეზიამ იქონია ამდროს გავლენა ქართულ საერო ლიტერატურაზედაც.

მარიამ-დედოფლის გავლენით ყველა ერისთავთა და დიდებულთა ცოლები ამზადებდნენ სამღვდლო და სამღვდელ-მოლოზნო სამოსლებს; იმათაც აგრეთვე ჰქონდათ თავიანთ გარეწარს ქრებზე კეთილი ქრისტიანული გავლენა. დღეს ქართლ-კახეთში მრავალი ეკლესია და მონასტრია, საცა საეკლესიო სახმარებელ საფენებზედ და წმინდა ტურტლებზედ მარიამ დედოფლის შეწირულება არის მოქარგული. ამას გარდა მან საღვთო ლიტერატურასაც მიაქცია ყურადღება, მისი გავლენით შეიგნო საგლობლები, მაგრამ ყველაზედ უფრო დიდ დეწლი მარიამ დედოფალმა დასდო საქართველოს ქართულ მატანის გამართვისათვის. ერთი ცალი ქართლის ცხოვრებისა, მარიამ დედოფლის ბრძანებით გადაწერილი, დღესაც ინახება რუმინაციის მუზეუმში და შეადგენს საუკეთესო წყაროს ჩვენის ისტორიისა.

მისი გავლენით აყვავდა მეფეიდმეტე საუკუნეში ახალი მიმართულების ხუროთ-მოდერება, მხატვრობა, ზალეოგრაფია, ხუცური ხელთნაწერის გაშეწიერება, ქარვა და ოქრომკედის ქსოვილების გაუმჯობესობა. ამ გვარი ზედმოქმედებით თავის ქრებზედ: როსტომ მეფეზედ და ვახტანგ V (მანავაზეზედ) ღკეთილი გავლენით მან ჩაუდგა ისევე ძლიერი სული ქრისტიანობას საქართველოში. ქართველებმა შეისვენეს, ძალი მოიკრივეთ და ამის მეოხებით აღარ შეუშინდნენ მეფეთამეტე საუკუნის ქარიზხალს და სასტიკს ბრძოლას ეროვნების გულისთვის. ქართველმა ერმა მარიამ დედოფლის ქველ-მოქმედების წყალობით უშიზრად მოიტანა მეცხრამეტე საუკუნემდის ქრისტეს ჯვარი და თავისი ეროვნება. მან სძლია უსჯულოებას, იმის გამო რომ ერის თვით-არსებობას შეურყეველ ბურჯად შეუდგა მარიამ-დედოფლის ქველ-მოქმედება. არცერთს სახელოვანს დედოფალს საქართველოსას მარიამ-დედოფალზე მეტი დეწლი არ მოუძლიეს თავის ერის წინაშე. მას რა მიზეზია, რომ ისტორიამ თამარ-მეფე და ქეთევან-დედოფალი დიდების შარავანდებით შეემკო და მარიამ-დედოფლის სახელი კი ძლიესდა თუ იხსენება? ამის მიზეზი წუთისოფლის უმაღურობა და გამოუკვლევლობაა.

ნათქვამია, ბედისწერა კაცის დენინაცულიაო მართლაც, რომ მარიამ დედოფალს წუთი-სოფელი აუ დენინაცულზე უარესად მოექცა. ამ საკირო

მარიამ დედოფალი და შვილი მისი ოტობ

ველს ლეაწლ-შემოსილს საქართველოს დედას ამ სოფლის მწუხარების ნუკეშად ჰყუდა ერთადერთი შვილი ოტია, რომელსაც მან ჩაუდგა თავის ქველ-მოქმედებითი სული და ამხადებდა საქართველოს ტახტზე საქართველოსავე გასაბედნიერებლად. მაგრამ მუხდაღმა წუთი-სოფელმა არც საქართველოს გაუმართლა თავის იმედები და თეთ დედაც ჯოჯოხეთის ცეცხლს მისცა საყვარლის შვილის უღრავო სიკვდილით. ცხრამეტის წლის ოტია, სიძე ზაალ ერისთვისა, და საქართველოს ტახტის კემკიდრე გამოეცალა ხელიდან უბედურს დედა მისს და გაუშწირა სიხურის ღღენი თეთ როსტომ მეფესაც. „ოტია მიიცვალა გარს—მოგვითხრობს მემატინე გორგიჯანიძე. შეიქნა დიდი გლოვა, ტირილი თორმეტ დღეს. იქვე გორს იყო ზარიანი ტირილი. ქართველი ჯალაბობით, თავიანთ ჯარითა და შექმნილთა ზარის თქმით მოვიდნან უფრო მკვლართ მიმჭახესულის, სახე-დახეულს, თმა-დაგლეჯილს, შეწებება-შეშლილს, ტანისამოსს სისხლით გასერილს, მიწაზედ მგვლობს, ღონე-იმედ-დაკარგულს ბატონს დედოფალს მიუტირიან, მერმე გამდღესა და ჩარიგებით მათ მხლებლებსა, მერმე მეფესა და ჰირისუფლებსა, თეადლა და აზნაურთა, მსახურთა და მოხელეთა, მერმე მცხედართა მიუტირებდენ და გარდასაპურავს გარდაფენიან; ამას უკან იარალსა და მორთულობასა, ტანისამოსსა, მურასა-გვირგვინსა და ჯილასა და ხალსა და ხანჯალსა, მუზარალსა და ჯაჭუსა და ხელნაებისა და ცხენსა და მისს შეკაზმულობასა, ყოველს ნიშანს ცალ-ცალკე მიუტირებდენ და ერთს წელიწადს არ გათავებდობა. მეფემ ბრძანა, „ეთა გზაზედ მიმავალსა, ისრევე ტირილში ერთმანეთს მიადვენონ“. დილით შუადღემდისინ იტირებდენ და სამხრობით მზის ჩასვლამდისინ გამოიტირებდეს—მეფემ ბძანა „ეთსაც აქარ ეტიროსო, გზაზედ მოგვიტიროსო, ან ცხეთას იტირონა“. და რაც მკვდარს თავს ადგენ კათალიკოზი, ეპისკოპოზი და ბერნი და მღვდელნი რომ სახარებას კითხულობდენ, ასევე ბატონს დედოფალს ადგენ მონაზონნი, ჩოხოსანი და ამ სოფ-

ლით განდგომილი ღეთის მონებაზედ მოწონებულნი დედანი, ქალწულნი ცრემლის ფრქვევით სახარებას და დაეთნს კითხულობდეს. ქართველი ძაძითა და შავით შემოსენ ლასტიჯინ, (ლორული) დაწენენენს, ეთა კუბონი, და ბატონი დედოფალი, ეთაც მკვდარი მაზიკ მიიღეს და ხედ შავი ზეწარი გარდაბურეს. ქვეშ თეადნი და მათი შვილები შეუსხდნეს საკაცეს ქვეშ. საქართველოს ჯარები, ეთაც დრო-შები წინ წაიძლანეს და ამ ეაებით სწორზედ გარიდამენ ცხეთას წაიღენ და ბატონს დედოფალს შვილი საფლავს მიიღეს. ორმოცამდე ცხეთას იდგენეს. ხსნილის ღღებში ასი ძროხა და ცხეარი დაიკვლოდა, მარხვის ღღებში ათასი ხმელი თევზი გაიკრებოდა. ამ ორმოც დღეს დედოფალს მარილიანი ვერ აჭამეს, ქერის პურის მჭეტი მას არა უჭამიარა. ბატონმა დედოფალმა თავისი შვილის ქონება ზოგი იერუსალაშს გაგზავნა, ზოგი საყდართა და მონასტრთ შეწერა და შვილის საფლავი მოაფენინა, სამხეთში დაბაზის სოფელი სეტიცხოველს შესწირა.“

„ოცს წელიწადს ბატონმა დედოფალმან არც ხორცი ჰქამა და არც შავი გამოიკვალა“. დანარჩენი ჟამი მარიამ დედოფლის ცხოვრებისა კიდევ უფრო მტლად დაედგა საქართველოს და მის ქრისტეს სარწმუნოების გაძლიერებას. როსტომ მეფის სიკვდილს შემდეგ შაჰის ბრძანებით ეახტანგ V, შაჰნაზმა, შერთო დედოფალი მარიამ და ამ მაჰმადიანის მეფის გული კიდევ უფრო მოალობო ქრისტიანობისა და საქართველოს ერის კეთილდღეობის გულისთვის.

„ნეტარ არს მიწა, სად დედაკაცი ერთა სიყვითს ბურჯად გამხდარა. კაცთა გონების საუნჯის დამკვი, საშობლო ნათლის სეცტად დამდგარა: სამ შთამოება მის მტკიცე მტენებას—ტომის სიყვარულს გულში ოთვისებს, მამულისთვინა თე-ვაგუტეცხას და მისთვის სიკვდილს დედის რძით ირგება.“

გ. წერეთელი

წერილი ამბებში

ზურგეთის სასულიერო სასწავლებელს ამ უკანასკნელ დრომდინ საკუთარი ეკლესია არა ჰქონდა. წარსულს წელს გურიის სამღვდლოებამ, ნაცელად ქეთიკარის ეკლესიისა, რომელიც უნდა ააგონ ხსენებული სკოლისათვის, გადასწყვიტა დრო-

ებით ხის ეკლესია აეშენებია. ეს უკანასკნელი აასრულეს და ამ წელს ექვს თებერვალს კიდევაც აკურთხა იგი გურიის-სამღვრელოს მღვდელ-მთავარმა გრიგოლმა. ეს პაწაწა ეკლესია, რომელიც ისე შეენერა და კოხტად მოთავსებულა კლასებ შორის, იკურთხა წმ. გრიგოლის სახელზე. შემდეგ ეკლესიის კურთხევისა სასწავლებლის ზედაშედედლმა მოაღლი-

ნა მღვდელ-მთავრის და აქუროს საზოგადოების თანადანსწრებით აქტი, რომელზედაც წაიკითხა სკოლის უფროსმავე ანგარიში. აწინდელი ოზურგეთის სასულიერო სკოლა დაარსებულა 1845 წ. სამარეგლო სასწავლებლის სახელით: უირობის (Севастопольская война) ომიანობის დროს სკოლას თავისი არსებობა შეუწყვეტინა ოთხი წლის ვადით. 1876 წ. იგივე ორ-კლასიანი სამრევლო სასწავლებელი გადაუკეთებიათ სამ-კლასიანად მოსამზადებელი კლასებით და 1877 წ. კი გაუხდიათ ოთხ-კლასიანად. ზედამხედველმა სკოლისამ თავისი ანგარიშიდან დაგვანახვა, რომ მთელს გურიას ამ ქაზად ჰყავს მარტო ექვსი მღვდელი, სასულიერო სემინარიაში სწავლა დამთავრებული. იმათ ყველას შესაფერი პირველ-დაწყებითი სწავლა მიუღია ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში.

რაც შეეხება ახლა სკოლის მდგომარეობას უფროსისაგან წაკითხულის ანგარიშიდან გვიგეთ, რომ სასწავლებელს მთავრობა დიდ-ყურადღებებს აქცევს ახალ-გაზღობის ესტრუქტურად აღზრდისათვის არა სავალდებულო სასწავლო საგნებს: სხეულის ვარჯიშობას (გიმნასტიკას), ვალობას, აბრეშუმის ჭიის მოშენებას, ბალოსნობას და სხვ. უკანასკნელი სწავლა ჯერ-ჯერობით არ არის შემოღებული სკოლაში. საბალოსნო განყოფილებისათვის ე. წ. საერო საშუალებიდან (ხარჯიდან) ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელს მიეცემა ამის შემდეგ ბ. ქუთაისის გუბერნატორისაგან 1,200 მანეთი ყოველ-წლივ. ანგარიშის ბალოს ზედამხედველმა დაუზატა დამსწრეთ სკოლის ღარიბ მოსწავლეთა გაჭირებული მდგომარეობა. მოსწავლეთა ასეთი მდგომარეობის შესამსუბუქებლად მაშინვე დაარსდა „წმ. გრიგოლის სახელზე ძმობა“.

ქართული წიგნების სამკითხველოს დაარსების გამო დაბა საჩხერეში, აი, რას იწერება ს. წერეთელი.

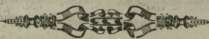
ქართული წიგნების სამკითხველოების მნიშვნელობა, ჩვენდა საძიარულოდ ბევრმა შეიგნო ჩვენში და, უნდა მოგახსენოთ, არც ისე რთული საგანია, რომ ეს კაცმა ვერ გაიგოს და არც ისე ძნელი საქმეა. რომლისამე სამკითხველოს დაარსება გასაჭირი არ არის ისეთი დაბისათვის, როგორც ახლაც მოგახსენებთ, რომ საჩხერეში ოლონდ კი მოთავე გამოჩნდეს ვინმე და ბევრი რამ სასარგებლო საქმე გაკეთდება. საჩხერეს თავისი წყლილი არაფერ საზოგადო საქმისათვის არ დაუშურებია. საჩხერეში ამ

ქაზად ერთი სამინისტრო სკოლა არსებობს, ერთი ორ-კლასიანი სამრევლო და, მაგანი, მესამე-ქალების სკოლასაც არ დააგვიანდეს: მაგრამ, მოგვხსენებთ, თუ სკოლასთან სამკითხველც არ ოქნება, სკოლა ბევრს ვერაფერს ნაყოფს მოიტანს. ეს აზრი თითქმის დამტკიცებულია ჩვენს ლიტერატურაში და ბევრი განმარტებაც არ ჰქირდება ჩვენი მხრით. დავიარსოთ ერთი ქართული წიგნების და ჟურნალ-გაზეთის სამკითხველო საჩხერეში!. სამკითხველო, სადაც ჩვენც იოლად ვისარგებლებით ჭკუის საღაროთი და ხალხიც, შეუძლებელი ხალხიც, ისარგებლეს წიგნითა და გაზეთითა. ის ხალხი, რომელსაც თუმცა წყურვილი აქვს კითხვისა, მაგრამ წიგნს რომ ვერ შოულობს, წყურვილს ვერ იკლამს? დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ საჩხერის საზოგადოებას არ გაუჭირდება სამკითხველოს დაარსება საჩხერეში!. ამაში არც სხვისი დახმარება დასჭირდება და ჩვენი წერილიც უფრო საჩხერის საზოგადოების წევრთაღმი არის მიმართული!... დარწმუნებული ვართ მათგანი არავინ დაიშურებს თავის წილს ფულით, თუ წიგნით საჩხერეში ქართულის სამკითხველოს დაარსების საქმისათვის.

გვებუდათ ყურადღების ღირსს ცნობებს თ. ა. ნ. ერისთავისა ქსნის ხეობიდან. „მოვალეთ ვრაცხთ ჩვენ თავს—უფულითადესი მადლობა და თანაგრძობა გამოუტყდალოთ თ. ზაქარია გიორგის ძეს ერისთავს ჩვენგნით დაუფიწყარის გიორგის ანდერძის სისრულეში მიყვანისათვის, დიან, დაუფიწყარის გიორგი ერისთავისა, რომლის ღეთაგბრევი სახე, ქრისტეს მიბაძვით მოქმედება, ღრმად არის ჩაქობილი ქსნის ხეობის მკვიდრთა დიდისა და პატარის გულში. ჩაბეჭდა მისი სახელი ჩვენს გულში სახსენებლად და აღარ აღმოფხვრება უკუნისამდე. ან კი რად არ უნდა ეხსენიებდეთ განსვენებულს—პატრიარხებით აღსაყებ მოხუცს? გიორგი რომანოზის ძე ერისთავი იყო კეთილი სული, ჩვენი ხეობის მამა, ქვრივ-ოხერთ და ობოლთა შემწახველი, ჩვენი კეთილის მსურველი, ჩვენი უფროსი ძმა—ჩვენი სულის ჩამდგმელი, იყო ჩვენთვის სანეტარო კაცი—კაცი ღეთაურ! მან ვადაკეთა ქსნის ხეობაზედ ს. მონასტერში მდებარე ღეთის მშობლის ეკლესიაც მისი მეცადინეობით და მეთაურობით ს. ახალოგორში დაარსდა სახალხო სასწავლებელი, მისის წყალობით, თითქმის მთლად ს. ოძისის გლეხობამ უსასყიდლოდ შეიძინა ნადელები, სახლ-კარის ადგილ-

ბი; გიორგი ერისთავის მოწყალებით აღვიზარდეთქენი უმორჩილესი მონა ჩემი ძითურთ, გიორგის წყალობით ცხოვრებდენ და ცხოვრებენ ქსნის ხეობის ღარიბი მღვდლები, დიაკნები და; ვინ იცის, რამდენი სიკეთე მიუძღვის განსვენებულს სხვა პირთა წინაშე! დაეკარგეთ იმედი, დაეკარგეთ კაცი ღეთიურთ!.. თავის უკანასკნელ სიცოცხლის ქაშა იგრძნო მან მოძმეთა საზოგადოთ დაქვეითება, იგრძნო შთამოგების დიდებულთა, მხნე და გამჭრიახთა მამა-პაპათა უკიდურესობაში ჩაიციენა... იგრძნო, რომ დაეწერილმანდით, სულით დავეციოთ, ღონით დაეუძლორდით.—წააგვერთეთა ძელი იარაღი —ესაჭიროებთ ახალს იარაღს, ღროის შესაფერს... იგრძნო,

რომ თავდაზნაურთა სწავლის უქონლობა ცალკე გეაწუხებს, ქონების შემცირება ცალკე და ამ ნაკლებულევენებას უნდა შეძლებისამებრ შეგეღა და აცილებება. იგრძნო განსვენებულმა ყველა ეს და გრძნობას თან შიაცოლო გულის წადილიც. მან შესწირა თავდაზნაურთ თავისი ძვირფასი ქონება, თავისი მონაგარი, საოძისო მამულები შეენიერი სახლით ს მეთურნო სასწავლებლის დასაარსებლად. ამიერიდან უნდა აღიზარდონ აქ მისი უნცროსი მოძმეთა შეიღეები; მათი შეიღის შეიღები აღიჭურვებიან საამლოო იარაღით—სწავლით, რომ ნიადგ უქმიონ საუკეთესო სახსენებელი გუნდრუკი მის კეთილს სულს, ღეთიურს სულს დაუეწიყარ გიორგისას.

ერეკლე მეფის სიკვდილი

(ხალხური ლექსი, ჩაწერილი თ. რაზიკაშვილის მიერ)

მერ გაიგითა ქართველნო, *)
შაგესნათ რკინის კარიო,
აღარ გყავთ მეფე ერეკლე,

არც იმის სამარო.

დამდგარა ბაირაღები,

აღარ კექს ზარბაზანო;

მცხეთას დგას თეთრი საყდარი,

გვერდზედ ჩაუღის მტკვარიო,

იქა დგა ოქროს ქიქი,

შიგ ნათობს კელაპტარიო.

იქვე დგას ოქროს კუბო,

გამოსახული ჯვარიო.

კუბოში ჩაუწვენაღის

ბაგრატიენისა გვარიო.

დასწერა კამარზედა

სიტყვა იორი, სამიო:

„სახსნათოდ ნუ გაჰხადოდით

მუხრანში იღვა ცხვარიო,

სამადლოთ ნუ გაჰხადოდით

ჩემი ნარტყამი ხმალიო,

სამადლოდ ნუ გაჰხადოდით

იმერელ ნეფის ქალიო!*

ერეკლე გარდაიცვალა,

შვილებს დასწერა ჯვარიო.

„უფროსმ გიორგიმ შირტყას

ჩემი ნარტყამი ხმალიო“..

მაშინ გაიქცა დავითი,

ურჯულოს მიეკემ პირსაო,

ხეცსურეთს კაცი მოიდა,

თავი დამპირდა ყმისაო

ხეცსურებ აქ ჩამოიდენ,

თორ ქალაქ წამერთმისაო,

არაგზედ ჩამოდიდა

ლაშქარი შავარდნისაო.

ჭირით მიართვეს სალამი

ნეფის ერეკლის შეიღსაო.

გასცინებია ბატონსა,

მზე ეფინება პირსაო.

ლექებ ას-ასათ მოიდა

ლაშქარი დავითისაო;

მოპირ-და-პირედ დამდგარა

ჯარი ორისა მძისაო.

ომ მოხდა შუა დღის ღროსა,

გუგუნ დგა ზარბაზნისაო.

მაშინ გაიქცა ლექები

ზღვასავით იქნეს პირსაო.

ჯარში გარეგას აშობენ

მარტა მველანისაო.

ჯარში შესულა მგელაი

ლექებს თავსდადამ სჭრისაო.

მარტა მისურაული

სანგალზედ თავსა ცდისაო.

*) ეს ლექსი, მხოლოდ დასაწყისი, მოკლე იყო დაბეჭდილი „კრებულში“; სასიამოვნოდ ჩვენდა ვებტძავთ ამ მეორე ვარიანტს სრულად, რომლისათვისაც დიდი ვმადლობით თ. რაზიკაშვილს.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

„ლეკები“ — სილოვანის (1893 წ.)

აქვე, ამ პაწაწა წერილის დასაწყისშივე შეინიშნავ, ბარე, რომ ის კაცი, რომელიც ემსახურება და შესტრფის ნამდვილ საქმეს, ვისაც მსურს ქვეშარტი მოღვაწისა და მოაზრის სახელი დამსახუროს, არას დროს და არასად არ დაიწყებს ტყუილ-უბრალოდ, წარა-მარად ცარიელი სიტყვებისა და ვაკრიალებული ფრაზებით ტრაბახს, თავის მოწონებას და ბაქაობას. თავის მოწონებასა და ტრაბახს ნამდვილად ის ბეჩაეი და საცოდაეი დაიწყებს, რომელსაც საქმის ვაკეთებისა არც ნიჭის ნასახი გააჩნია, არც კულის ნატყობი მოცემებზეა. გონიერი და ნიჭიერი მოღვაწე ვიდრე რასმე ვაკეთებდეს, „ასჯერ გავზომავ“ და შემდეგ ვანზომისა და მოფიქრების იტყვის რასმე, თვით საქმის შესახებაც. ამით, რასაკვირველია, მე იმის თქმა კი არ მინდა, რომ მოაზრე და საქმიანი კაცი, უტყველად უნდა დამუნჯებული იყოს და არაფერს ლაპარაკობდეს. ღმერთმა დამიფაროს! არა. მოაზრეც, რასაკვირველია, კაცია და მავსადამე ჩვეულებრივი მეტყველი, რომლისათვისაც შემოქმედს ნიჭი მიუტია მკვერ-მეტყველურის საუბრის ვატყებთ სჯა-ბასისა, გრძნობიერის, აღმაფრთოვანებების სიტყვის თქმისა და სხვა მერე კაცის გულის მომგებია. მაგრამ ამ წადილს კაცი მაშინ მიაღწევს, როდესაც იმისი არსება მთლად მოუყავს საუბრის სავანს, იმისი ენა და გული ძლიერად უმეტყველებია რაიმე გრძნობასა და იდეალს. ასეთი ადამიანი ხშირად ტბილსა და მომხიბლაეს სიტყვას მიაწვდენს ყურთ-სამენამდის თავის სატრფოს, მაგრამ მხოლოდ და მარტო მაშინ, როდესაც იგი ნამდვილად უყვარებულთა და ქვეშარტის, სხეტაკის სიყვარულის ალი მის გულმკერდს ძლიერად შემოხვევია. ესევე ადამიანი ხშირად სასტიკი წყევა-კრულებისა და მუქარების რისხვას გამოსთქვამს, მაგრამ კიდევ მხოლოდ და მარტო მაშინ, როდესაც ეს რისხეა და მუქარება უნდა განახორციელოს, უტყველად, საქმედ აქციოს. ასეთის ღრმა ბუნების, წმინდა, განუყოფლის არსების ვაცნობა მეტის-მეტად ადვილი შესაძლებელია სულ უბრალო საქმითა და შემთხვევით. ასეთი ადამიანის თვითაღიღო სიტყვა ქვეშარტი სიმატრითით და გაუზვიადებლობით თავის გულის სიღრმე-დგან გულ-წრფელად, წყნარად და ყველასათვის ვასაგებად ამოაქვს და ასეთისავე ძალ-დაუტანებლობით და თავისუფლად ვადასცემს მაყურებელსაც და თქვე-

ნცა. მაყურებელიც რწმუნდება, რომ სწორედ ასეც, თავის ბუნების ძალ-ღონის შესაფერად უნდა გამოეხატა ეს გრძნობა და აზრი ამ კაცსა...

ქვეშარტი ლირიკის დანიშნულებაც ასეთია. უპირატესი მგოსანი, რომელიც უხვად დასაჩუქრებულია ძლიერისა და ღრმა წარმოდგენის მადლით, თავის აზრსა და გრძნობას უტყველად მაშინვე ნამდვილ საქმის განხორციელებით როდი გამოხატავს. მგოსანი პირ-და-პირ პოეტურად, ცოცხლად დასაუბრათებს და ჩამოსახმას თავის ლექსის სავანს ისეთ ნაირად, რომ მკითხველს იმისი გამოხატულება უტყველად დაიმორჩილებს. ავიღოთ, მაგალითად, საქართველოს უპირატესი პოეტები ამ ჩვენი უკანასკნელი საუკუნისა, რომელთა ლირიკამ სრულიად დაიმორჩილა ჩვენი გული შესანიშნავი ზედ-მომხედება იქონია მრთელს ქართველთა ინტელიგენციასა და საზოგადოებაზედ. საღ იმალება ამ მოვლინების საიდუმლო და დაფარული მიხეზმი ძლიერის წარმოდგენის მგოსნებს გულის სიღრმემდის სწედა მძიმე და მწარე ყოფა კრასა და ყველაზედ უწინ ისინი შეაშფოთა ამ ყოფამ და საორკად ჩამოსხმულს, ცოცხალს პოეტურის სურათებში ხმატადენ სიყვარულისა, თუ მძულვარების გრძნობას, თავის ბუნების ძალ-ღონის შესაფერად, გულ-წრფელი და ძლიერი ლექსებით. თქვენ, რასაკვირველია, ვახსოვთ, რომ ასეთი ღრმა და გამწარებული მამულის-შიგლები, ზოგჯერ მძულვარებით იხსენიებენ მონურის ინსტიტუტებით გამსჭვალულსა და ლეწად გადაცქეულს მამულს. ოთხი სიტყვა საუკარის ლირიკოსისა: „ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველო!..“ სამინელს, წარმოუდგენელს ზედ-მომხედებას ახდენს ჩვენზედ და მხოლოდ ეს ორიადე სიტყვა მოელჩენებს სხეულს ქრუნატელს გვრის მაშინ, როდესაც „თამარ ღაზნელის“ აეტორისთანა პოეტები მარტო ერთს მძიმე პოემას ტომებად ბეჭდავენ, მძულვარებითა, პტყელ-პტყელი ფრაზებით, ცეცხლით, ნავით, კურით ასებენ, მაგრამ სრულიად ვერაეთიარს შთაბეჭდილებას ვერ მოახდენენ მკითხველზედ. რატომ? თქვენ თითონ მიხედვებით, რატომ ვიმეორებ, პოეტი მაშინ მხოლოდ და მარტო მაშინ შესძლებს ნამდვილი სურათის ჩამოსხმას, იდეისა და გრძნობის ხორც-შესხმას, ცოცხლად დახატავს, როდესაც პოეტის გულისა და არსებისათვის ეს გრძნობა და იდეა განუქნებულია, გამოფატულია ფრასა ვა არ არის, ნამდვილია, ქვეშარტი, ღრმა ცხოველს-მყოფელი აქრად და სულა...

სამწუხაროდ ეს აზრი სრულებით არათუ შე-

გნებულო, წარმოდგენილიც არა აქვთ ქართველ ახალ-გაზღვა პოეტებს. აგერ, რამდენი ხანია ქართულის ლიტერატურას თვალს ვადევნებ და—რას ვხედავ? იშვიათია ისეთი წელიწადი, რომ ქართულს ენაზე ორი, ან სამი ლექსის კონა არ დაიბეჭდოს. ბეჭდვენ „ამხანაგობანი“, წიგნის მაღაზიისა და სტამბის პატრონები; ბეჭდვენ ძვით ავტორნიც თავიანთი მუხის ნაწარმოებთ, ბეჭდვენ აგრეთვე სხვის ლექსებს ქართული მწიგნობრობის „მოკუყარულნი“, კერძო პირნიც, ან ეგრედ წოდებული „ბუკინისტები“. უგებოლოდ, ღვთის წინაშე, არც ჩვენი დრო-გამოშვებით გამოცემანი ეპურობანი ქართველ ახალგაზღვა მოლექსეთა... და აქვე უნდა გამოვტყუდეთ, ახალ-გაზღვა პოეტთა სამწუხაროდ, რომ იმათი „ხელის ხელსა-გომამანი“ უმეტესად წაკითხვის ღირსიც არ არის. ლექსებს არა თუ არ ეტყობათ რაიმე აზრისა და ცხოველის გრძობის ნაპერწკალი, არამედ სრულიად მოკლებულნი არიანი იგინი ლექსის ჩვეულებრივს გარეგანს შინა და სილაზათეს, რითმებისა და ადვილი, სუბუქი, ცოცხალი ენით სიტყვების ასხმას. მოტივი და ხმები, მასთან კილოც „გულის-ნადებთა“ სინარულითა თუ მწუხარებისა ყალიბია, შეუსაბამო და ამტკიცებს მხოლოდ ავტორთა სრულს უნიჭობას და გამოთაყუანებას.

ამ მოღვესეთა კატეგორიას, რასაკვირველია, არ ევლენის ის პოეტი, რომლის ლექსთა კონა ამ ჟამად ჩვენს წინ არის გადაშლილი. სილოვანს ლექსები ამ რვა წლის განმავლობაში უწყრია და დღემდის ისეთი ლექსებიც დაუწყრია, რომელთაც ეტყობა საკმაო პოეტური ნიჭი. ყველა კი არა და ზოგი იმათგანი დაწერილია კარვად, ცოცხლად, ტკბილად; იხატება კიდევ ალბა-ალბა ლექსებში **საკმაოდ** თბილი გრძნობა და არის ნიმუში პოეზიისა. მაგალითად „არავი“ (გვ. 14), „მ. მკ—მის ვარდაცვალეზად“ (გვ. 41), „სატრფალ“ (გვ. 48), „ქუქური“ (გვ. 75), „ნამდვილი გმირი“ (გვ. 52), „დ. ყ. გარდაცვალეზად“ (გვ. 67), „სიყვარული“ (გვ. 79), „მამია გურიელის საფლავზე“ (გვ. 87), „ითიურ წყაროს“ (გვ. 88), „უბედური სიყვარული“ (გვ. 25), „პოეტი“ (გვ. 90)—წმინდა, გულ-წრფელად გამოზატული, კარგი ლექსებია. მაგრამ ამ ლექსებშია, სამწუხაროდ, ავტორს ევრა აქვს ძლიერად და ღრმად გამოხატული თავის გულის ნადებთა“ გრძობანი და ამიტომ ხანგრძლივს ზედ-მოქმედებას და გავლენას ვერ იქონიებს. მკითხველზედ. თან ავტორს არ ეტყობა სრული, ძალ-დაუტანებელი და თავისუფალი მდინარეობა აზრისა და გრძნობისა;

ერთსა და იმავე ლექსშია ცი, ავტორს არათუ დასრულებული არა აქვს ნაჯიშობი აზრი და შთაბეჭდილება, იგი სუბუქად, გაფანტვით, ცეკვი ფანტაზიის ფრენით დადის და გრძნობა ისე ეფანტება, რომ აზრი და შთაბეჭდილება კვარავს თავის ძალასა და სუსტდება, ჰქრება უჯანაზნო და უმნიშვნელოდ...

სავანი პოეტის აღმაფრენისა და იმის გრძნობათა აფეთქებისა ოჯახია, შეილები და განსაკუთრებით ქაღალა და **სამშობლო**. ქალისა და მამულის უნაგარო სიყვარულს ბეგრულს, რასაკვირველია, აღუფრთოაენება ირველ ხარისხიან პოეტის გრძნობა, მთელი მე-XIX საუკუნის ქართველთა სახელოვანი ლირიკოსნი თავიანთი უძვირფასესი ქნარის სიმთ ემ სავანთა განუსაზღვრელის სიყვარულის ზედ-მოქმედებით ავლერებენ, მაგრამ ისე სუსტად და უსისხლო-ხორცილ კი არა, როგორც ჩვენი პოეტი სილოვანი. აქ შემეძლო, რასაკვირველია, მაგალითების მოტანით დამესაბუთებინა ჩემი შედარებით მსჯელობა; მაგრამ, დატყუნიებული ვარ, არც მე შემაწუხებთ და არც თქვენ შეიწუხებთ თავს. სულ უბრალოდ საქმეა და არ ჰღირს ამაზედ შერერება...

ალბა-ალბი სილოვანის ლექსებში საიდუმლოდ იხატება „**კრემლები**“ ბავშვებისა, ქალებისა და თვით ავტორისაც, კრემლები, რასაკვირველია, წრფელის გულიდან წარმონადენი, მაგრა ეს კრემლები თვალის დახამამების უმაღლვე შრებთან და არავი თარს კვალს არ სტოვებენ. ისინი გულს ღრმად ევრა ჰხედებიან, ევრა სწავდენ მწეაგის, აღზნებულის ცეცხლითა გულ-მკერდს კაცისასა, ევრა ადღელებენ და ევრა ამფოთებენ სულს. მხოლოდ წერილ-წერილად, პაწია წეიშის, ანუ ნამის წეეთებად წინწყლავენ და მალეც, ძალიან მალე ჰქრებიან. აკი, ვთქვით, პოეზიის ნაპერწკლები არის სილოვანის ლექსებში, მაგრამ ისინი ხან-გრძლივად ევრა ანათებენ და ევრა ათბობენ სულსა და გულს...

თან პოეტს არ ეტყობა წარმატება და ზრდა ნიჭისა და ეს გარემოებ ც უზრადლების ღირსია ყოველთვის მწერალის ნიჭის ღირსების დაფასების დროს. სამწუხაროდ წარმატება არ ეტყობა არც ცახელს, არც ვაჟა-ფშაველას, არც ბაჩანას და სხ. მაგრამ ამ გარემოებას როდისმე სხვა დროს დაუფრთხვებთ.

ფასი სილოვანის ლექსებისა — **ათა-შურია**, — ძვირია. სულ 92 გვერდი კია. ასეთი პაწია ლექსთა კონა ათი შური და აკაკის პირველი, თუნდა მეორე ტომი, რომელიც შეიცავს 320 გვ. უნდა ფასობდეს მხოლოდ ერთი მანეთი! ეს ცოტა არ იყოს შეუფერებელია.

ბატონებმა არ დაიწყეს

(ვაგბოლები *)

მარტო ბინდი იყო, რომ თითიკამ შეპტრიადას ყუ-რბასს სხელის კარი და წარმოსტევა:

— აქ შევიდობა, რას აქვთ და როგორ ხართ? ამ საიტეებით მივსლამს ეს შელანას, რომელიც ტანსტუხდ იჯდა და რღადრ თეთრეულს ჰქერადა. მგრამ დაინახა თუ არა მან მოხუცებული თითიკა, მაშინვე წამოადგა ფეხსე და თავი დაუღრს.

— მადლობა ვარ, ბატონო, უკლებანი ლეთით კარგათა ვართ. მობრძანდით.

— მარტო შენ ხარ შელანო? სხვები რადა ქნობენ? ჩემი მოსულა ხომ არ ეწეინათ და არ დაიძლენ?.. დაილანანაკა სტუმარმა და ჩამოუჯდა ტანსტუხდ.

— რას ბრძანებთ, ბატონო?! ზურბას ბუღუღუზუკ რაგებთ ხნადა, აქამდინ კიდეკარ უნდა დაბრუნებულყო, ნუშო მეხოდალის წაჰიდა, ბაჰუბი ვარხუდ ღარბიან და სხვაც აღარაინ არის. დაჰმაცა შელანამ.

— ილა, შენ ბიჭო? მოდა ტენარკალე, შეილო, გუღარ მივანინ?.. გუშეარს ხელები თითიკამ ეჭვე შედომ ბატარა ბაჰს, რომელსაც რად იღლიამი მთელი ჰური ეჭვარ და ბიჭოთი თით ჩადებული თვალს არ ამორებდა ხსელად მოსულას.

— თავი კვლარ ვართვი ამ საქმეებს, რომ ბაჰუბი დამეუფოთიკებინა. წარმოსტევა შელანამ, რომელსაც ცოტა არა შერცხვა, რომ ამისი ილა მთლად მოთხუზული ჰურანგის ამარა წინ უჯდა სტუმარს.

— გერე, შეილო, გლეხკარის საქმი გერეარაგინ არ დამტანავს შენმა დაბერებამ, ოღონდ ვი ოჯახს კარავა მოჰურე. ბაჰუბის რა უშვას, როგორც უნდა აბრის, გაბირდება, დაჯიჰუდება და ოჯახში ვი ორ წახდეს რამე, დიდა დასავლისია...

— იი, როდის მოკესწრობი ორ ჩემი სოსახს შეილიც ამოღენს მიდეკს წიხს... დაჰმაცა მან.

— ცოლს რატო არ შერთავ, ბატონო? დრო ეჭნება.

— დრო ბარემა აჭეს, მგრამ ჩემი ოსტის სარბლო ვერ ვიშოკე.

— ვა ბიჭო გუჰეს! ვინ დაერდება?..

— დიდა ხნადა შენთან საქმი მქონდა, შელანო, და ეხლად სწორედ ვარვი დრო შემხვდა... მოდა, თუ შენც ჰქუჰში დაჯიჰუდება, დაჰმოჰურეთ .. შენი ნუშო ჩემ სოსახსს შეერთათ.

— უი, ტენარკა, რას გამოკადგება მერე?.. ეს ჩვენი ვი დაჩქეს, მართალია ჩემი, მაგრამ სწორე უნდა მოკესწრო, ორ მეტის მეტი უხეირამ. ერთი შეილის ბატონი ხარ, ამ ჩველები შენს ცოდობა და ვერ გიბრეკე... სამკვლი ხსიოთისისა, ხსილიღან გამოკადგება.

— ოღონდ თითონ ბედნიერი ცხოვრება ჰქონდით და რა ჰქნას რომ არას დაჰმაცებ რად გამოკადგეს?.. არ გაკოგინია, შეილო, კარგი ცხენი მითრასს არ დიკრავსო? უნახუს თითიკამ.

შელანს ჩაფიქრდა, ამან კარგათ იცოდად ორ დღეს თუ ხვალ ნუშო უნდა გავთხოვინათ, თუძე ამისთვის მხელი იყო ამისი მოშორება, რადგანაც სხელი ბორბე დაჰმობობდა, არას დროს არ მოახდომებდა, მაგრამ შელანს ამ ბოლოს კვლარ ამორჩილებდა ზურბასს, რომელსაც გულთით უნდადა შედლის დაბინებდა.

რქმე რახან საქმი არ მომეშეება ამ სოფელშივე ორ დაბრუნდეს ისა სკობიან. მერე ღარბიან არის... საწმელი ორ არა ეჭნება რა ღმერთი არ გაჰურება და არ მოატანს ისევე ამასა!..

— რას განიქმედ? სწორე ბსუსხი მითხარი, დაილანანაკა თითიკამ.

— რა ეიცე მე ვი გამოფრთხილებისარ და ხსელა თქვენ იცით. ჩვენ ჭალს დამქერი არა ვართ. ეს ვი იცოდე ორ თუ კარგი არ გამოკადგეთ, მე უკვლო ვეყო, ნუ დამქედებთ. დაჰმაცა შელანამ.

— მადლობელი ვარ ტენარკა მეგ გაფთხილები-სთვის, ეიცე გულე შეკტევა. ჭალს მახინ არა უშვას რა, ეჰურთავრთ მაგის ხსიოთებს, როგარ ქმარ-შეილიხს-ვარდება, გამოიღვება, ჰქუეს ისწავლის...

ამ დაბინაკედ კარი შემოალა ზურბამ, რომელიც ის იყო მიღვრიღან მოკიდა.

— ოჰ, თითიკას გაჰმირეჰოს!.. კარგია მოკადგონ-დით და დაკუთვალეთ? წარმოსტევა მან და მიაჰუდა რელი ტუნტუხში.

— რატომ ჭა? სიკვდილსაც დაჰურებინართ!

— ზურბას, გუგონე თითიკას რას გუგუნება! წარმოსტევა შელანამ.

— რასა?..

— ჭალს გათხოვს შეილისთვის... ამ სიტუეებზედ ზურბასს გუგონელებულ, მოდრუბულუ სასეზედ რღადრ სიამოხეება გადეფინა.

— სოსახს დასაწეხი არ არის ჩვენს, ვა ბიჭო.

— მშ მოატა ხელა! წარმოსტევა მხარულად თითიკამ და წამოადგა წყსე. ზურბამ ხელი ჩამოართვა და დაილანანაკა. — კეთილი იყოს ჩემი დამოჰურება....

— მოსტის ფულს რადენს ითხოვთ?..

— ათ თუმანზედ ნაკლები რადა ეჭნება. ჭალს კარგი მოამზდება უნდა. საჩქაროდ მიატანა შელანამ, რომ ჭმარს ხსელები არ ეთქვა.

— ბერის, ტენარკალებო, შეიდა თუმანი იყენს.

— არა, არა, ბატონო, მის შენ თუთონ იფიქრე, რადენი რამა აჭეს სასედელო... ტაშტი ვარო, თურგი ვარო, ზოდსაბოტეში ვარო, ლოგინი, ფარდაგი, მითრ-მა, კაბები, კოზ-თასკარავი, ლეჩაქი და კიდევ სხვა რადეცები.

*) „კვლო“ № 23.

— ვიცი შეილა, მაგრამ მანერ ბუროს, სად შეკვი-
ძლიან, შეიდი თუმანერ უნდა ვიკვლოთ სადმე.

— კარგია, კარგია, შენს სიტყვასედე იყოს, უთხრას
ზურბანამ და უმამოთელიდე კადსედე ცოლს.

— ჩემ სოსანას მოკვანანაკები, იმ დედა მკვანარ-
სა მტრად ჩაგურდა გულში მკე გოგოს სიგურული. ნუ
დაკვანანებოთ გენანაკლე. ფულს ამ კვირეში ჩანკანებოთ
და კებას მესამე კვირასედე ჟვარი გუანკურით...

მელანას ჭორწილის ასე მომჭანრება კვრთერად
კვანანაკ. როგორ შეიძლება ასე მსდე?.. ვითამრა უმყო
ერთი წელიწადიდე რომ მოკვანანდე? მანამ ესერ თან
და თან შეიკვივა სანქის და მერე აღარ დაკვიმინდება გე
რის მომორება. არა, ესლას თანე მოკვანან და ხელს კი
შუეშლის. კვლის აღების ნებას არ მისდეში, კებას მო-
კვანანებობას აფიქრებინოს სოსანას, მამინ ამისა სურ-
ვიდე შესრულიბედე იქნება.

— აგრე მსდე არ შეიძლება, ბატონო! წარმოსთქვა
მან.— მორერე ეს კალში ჩანკანან მხელას. ჩვეს სოსანას
მოკვანან და იმერში არ ვაწერებო სიღარბით. ახლას
მკე ნაკლებობას რომ ვაღად ვედე დადეღას, რღათა არ-
ჩინოს ცოლ-შედე. ასეე ხომ ჩვენ დაკვირება თან-
კვიდე! ახლას ერთი მხელას, მერე ვინ იცის რამდეხად გ-
დაიბრედე?

ზურბანამ გარებოთ შეხედა მელანას, ამის არა
სკურდა, რომ ეს სიტყვები ნუშოს დღანანდეღისიგან მო-
სიძლად... ამან, გულში მტრად ამან და მადლბათ გ-
დახედა ცოლს, რომელიდე ასე გულმტრინეუღლად ლან-
რაკობდა თანის გერედე...

— მამ სადან ვიშოკოთ! დასადგანაკებელი არა
განქან რა და განსყოიდე? კვანას კი ვერ შეეღვიოთ, გ-
ნანდედე, ის არის ჩვენი მანქნელი.

— არ განვიგონას, ბატონო, ცხენი მანდა არბე-
ლიო, ფული არ მამქან ჩითანურიო? დამიღათ წარმოს-
თქვა მელანამ.

თითავს ეწიან ეს სიტყვები, მაგრამ შეიღას გუ-
ლისთიან თანმოკვანანება დროებით იქით კადსადღო.
ერთი ჩემი სანქი დაკვირბინოს და მერე როცა კარები
აკვანანახო შე მაიმინ, მამინ დანახანე შენი თან-
ლები...“ გათიფრბ მან და განკარბო:

— სწორედ გულთმისანას ჩემი შეილა. განს არა
მამინეე მითხრას: დედი, თუ კვლის აღებას არ თანუღლან
ერთ წელიწადს მოკვანანებოდე წყალ სადმე და მკე ჭალს
კი ნუ განმამწანამან...

მელანას სიმოკვანანებით ლოკები წამოწოთიღდენ.

— მღლან კარგია, მაგას რას სკვობან? არა ზუ-
რბანა?..

— ოღონდაც, ოღონდაც! კვირი დაკვირას მერეღდე.

— მამ ერთი წელიწადიდე უნდა მოკვანანდოთ?.. ნად-
კვანანად ჩადანანაკა თითავს.

— რა უმანს მერე! ნუშოს სხვას არავის მიკვიპოთ.
მსდე მტერი მოკვიდეღას, მსდე ამ წელიწადს განიბი-
ნოს... მანამ ჭალდე ჭკვის ისწადეს, გვანებაში ჩანკან-
დება და შეიკვირას თანის ახლად ცხოვრებას...

თუმცა ესენი ბუკრს ესვეწენ თითავს განმად
დაწმინდილო, მაგრამ მოხერებული არ დადედა, რადგანერ
იღლად, რომ შინ მოთიქნელად მიკვანანდოდა სოსანას.
შედედა თუ არა ეს სხლში, შეიღდა შემანკვირას თანება,
უნდლად წინ და წინ ამოკვირას ამის სხლზედე ის რასდე,
წარმოსთქვამდა მოხერებული, მაგრამ კვრას განიბო რა.

— რა ამბავას, დედე? ჭალას თუ განე?.. იგიოთს
ამან.

— ვანე, შეილა, მაგრამ დაკვირანებული.
— როგორ?!

— ასე რომ მოკვანანებობას არ ატვიღდა, არ იყ-
ბულიეს კვლის აღებას. სიღარბებს რღლას კვლის მიმტება
უნდლად.

— მიმანსწერს და ფესი დამკვირებს?.. ვაი მათ ტუ-
კუს! შეიდი თუმინი მისატანი, ახლას ჭორწილი, ბარე თო-
მეტი თუმინი ბირს არ მომწმინდეღას... რას განქვობას, გრ-
თი წელიწადიდე კადდე უნდა მოკვირადღო, მაგრამ ჩემი აქ
არა უთიანში რომ განათკვირას ნუშოთ? იცა რას ვუ-
ხამდე! ცეცხლს მოკვირადება და განკვირამ მკე უღვიოკვის.

— მაგას როგორ იხამენ. ერთის მხრე კი შენ-
ზედე ახას, რანკვიდე ატყნე კვირე? განს ქვეანანზედე ჭალ-
დაწვერედე?.. ჭამდინ ორკვილად განკვირდა ჟვანას...
მაგრამ არა უმანს, დაუმტას თითავს, როდესდე დან-
ნას, რომ შეიღას ამისი ლანანაკი ჭკვამ არ მოსდედედე
არა უმანს რა, შეილა, რანს სანქი არ გეწეება ისეე გ-
რჩენიან დასწმინდე...

— ჭო, ჭო, ოღონდაც, დამკვირე, დამიერედე, ჩან-
მიდედე, დედე, კანსიხებ დემირას და განს გუღებობ...
ზურბანას კი მანკვირბინოს უნდა ჩამოკვირას რომ
მიღლადტლას.

გათიღას სოსანას წასკვლის დღერე. მიღლას დამეს
არა სიმინებათ არც ამას, არც თითავს, ნუშოთ ხომ
ცრეწეღებით დადღობო ბღლიში...

ანასტასია ერისთავი

რედაქტორ-გამომცემელი მ. თ.-წერეთლის.